

Libuše Olivová-Nezbedová (Praha)

VLASTNÍ JMÉNA ČLOVĚKEM VYŠLECHTĚNÝCH ODRŮD ROSTLIN JSOU FYTONYMA, NE CHRÉMATONYMA (PŘÍSPĚVEK DO DISKUSE)

PROPER NAMES OF PLANT CULTIVARS BRED BY MAN ARE PHYTONYMS, NOT CHREMATONYMS (CONTRIBUTION TO A DISCUSSION)

The proper names of cultivated varieties cannot be considered chrematonyms. The still valid onomastic terminology introduced in “Osnoven sistem...” describes chrematonyms as “proper names of things created by man which are not fixed in the landscape”. Man has not created plants but has changed some of their qualities by cultivating. Plants are living organisms fixed in the soil (even aquatic plants which are fixed in the soil at the bottom of a pond or a stream). Therefore the proper names of man cultivated plant varieties are fytonyms. The author suggests that fytonyms be further divided into a) proper names of individual plants, b) proper names of groups of plants, i.e. proper names of man cultivated varieties (e.g. the Gala apple).

Keywords

fytonym, chrematonym, proper names of cultivated varieties

Klíčová slova

fytonimum, chrématonymum, vlastní jméno člověkem vyšlechtěné odrůdy rostlin

0. V AO LVIII, 2017, s. 177–190 chce S. Tomasik svým příspěvkem „Czy nazwy odmian roślin to chrematonimy? Wstęp do dyskusji“ přispět do diskuse o postavení vlastních jmen člověkem vyšlechtěných odrůd rostlin v systému onomastických termínů, přesněji, zda tato vlastní jména patří do kategorie chrématonym.

1. a) V době práce na „Základní soustavě a terminologii slovanské onomastiky“, tj. počátkem 70. let 20. století, se pojetí chrématonym a chrématonomastiky teprve počínalo utvářet, proto také v této práci z r. 1973 je pouze definice chrématonym, která v češtině zní („Základní soustava...“, s. 70):

„Vlastní jméno lidského výtvoru, který není pevně fixován v krajině:

- a) vlastní jméno společenského jevu (svátek atd.),
- b) vlastní jméno společenské instituce,
- c) vlastní jméno předmětu a výrobku:
 - aa) jednotlivého (umělecké dílo, zvon, loď atd.),
 - bb) sériového (auto, motocykl, psací stroj, kosmetický prostředek atd.).“

b) V o 10 let později vydané publikaci „Osnoven sistem...“ z r. 1983, která je kolektivní prací představitelů onomastiky ze všech slovanských zemí a která vznikla na základě doplnění a upravení ve světové onomastice prvního souboru

usouvztažněných onomastických termínů, tj. na základě „Základní soustavy...“, je u termínu chrématonymum („Osnoven sistem...“, s. 118–119) tatáž definice jako v „Základní soustavě...“, navíc jsou na s. 199 uvedeny tři ruské příklady chrématonym a dvě poznámky, které v němčině znějí: „1) Im Russischen zählen die Namen der Serienprodukte nicht zu den Eigennamen. 2) Im Deutschen zählen nur die Bezeichnungen der unter caa) genannten Gegenstände sicher zu den Chrematonymen. Andererseits gehören zu ihnen nicht nur die Namen menschlicher Werke.“

c) O 16 let později, v r. 1999 R. Šrámek v publikaci „Úvod do obecné onomastiky“ na s. 165 definuje chrématonyma takto:

„4.2.3 Chrématonyma

Chrématonyma jsou VJ pro propriální objekty, které jsou výsledkem lidské činnosti a které jsou zakotveny nikoli v přírodě, ale v ekonomických (výrobních, obchodních aj.), politických a kulturních vztazích. Hranice mezi jednotlivými skupinami (např. mezi 4.2.3.2 a 4.2.3.3) mohou být plynulé.

4.2.3.0 Obecná problematika (viz též sub 4.1)

4.2.3.1 Jména výrobků

- a) jednotlivého výrobku (zvon *Václav*)
- b) produkovaných v sérii (sériích) (cigarety *Marlboro*, krém *Nivea*, auto *Škoda-Felicia*)

4.2.3.2 VJ společenských institucí, organizací, zařízení (*Masarykova univerzita, Vlastivědný spolek moravský, Národní divadlo v Praze, Wiener Symphoniker, Schalke 04 Gelsenkirchen...*)

4.2.3.3 VJ společenského jevu (*Den matek, Velká francouzská revoluce, Tour de France*)

4.2.3.4 Jiné druhy chrématonym, např. jména vyznamenání, historických dokumentů ap.

4.2.3.5 Chrématonyma a právo, ochranné známky, reklama apod.

4.2.3.6 Chrématonyma a jiné druhy VJ (např. využití toponym ve jménech turistických agentur – *Rhodos, Las Vegas, Roma, Modrý Jadran*. Atd.)“

R. Šrámek se v této své publikaci vůbec nezmiňuje o tom, že slovanské onomastické terminologii byly věnovány dvě publikace, a to „Základní soustava...“ a „Osnoven sistem...“, tyto dvě publikace neuvádí ani v „Přehledu nejvýznamnějších děl“ (s. 144–148), samozřejmě že nejsou uvedeny ani v „Seznamu použité literatury“ (s. 173–190).

d) V práci „Liste Onomastischer Schlüsseltermini (deutsche Übersetzung und Adaptation: Axel Linsberger, Isolde Hausner)“ vydané v r. 2014 na internetu, ve které jsou onomastické termíny uvedeny pouze abecedně (vůbec nejsou usouvztažněny do systému) a která obsahuje pouze 73 termínů (s tím, že termíny z literární onomastiky budou vypracovány „in einem nächsten Entwicklungsschritt“) je na

s. 4 uvedeno toto: „Deutsch: Ergonym, Englisch: ergonym, Erklärung: Name eines Produktes oder eine Marke, Hinweise: In manchen Sprachen wird dafür der Terminus **Krematonym** gebraucht, wobei die Bedeutung dann auch auf Institutionen, Veranstaltungen oder Organisationen, etc. ausgeweitet werden kann.“ Na s. 6 je tento text: „Deutsch: Markenname, Englisch: brand name, Erklärung: Name einer Marke – z. B. *Toyota*“, na s. 7 se dočteme: „Deutsch: Produktname, Englisch: product name, Erklärung: Name eines Produktes (z. B. einer Schokolade, eines Autos oder einer Zigarette) – z. B. ein Auto *Avensis* der Firma *Toyota*.“ Propojení termínů Markenname a Productname odkazem s termínem Ergonym provedeno není. Znamená to, že mezinárodní dvanáctičlenná a později šestnáctičlenná terminologická skupina onomastiků ustavená na zasedání předsednictva ICOSu v Praze v březnu r. 2004 a za předsednictví M. Harvalíka v letech 2004–2009, v letech 2009–2011 za předsednictví J. Kuhn (Harvalík, 2007, s. 8; Harvalík, 2014, s. 21) a od r. 2011 opět za předsednictví M. Harvalíka ve spolupráci s dalšími onomastiky, kteří ale nejsou členy terminologické skupiny (Harvalík 2017, s. 269), pracující na mezinárodní onomastické terminologii nepovažuje termín chrématonymum za vhodný, za termín patřící mezi klíčové onomastické termíny? Jaké stanovisko k tomu zaujmou slovanští onomastikové?

3. a) Všechny tři výše sub **1. a), b), c)** uvedené publikace, ve kterých je uveden termín chrématonymum, se shodují v tom, že chrématonyma jsou vlastní jména objektů, které vytvořil člověk a které nejsou pevně ukotveny v krajině (podle R. Šrámka „v přírodě“).

Člověkem vyšlechtěné odrůdy rostlin nejsou neživými produkty lidské činnosti, jsou to živé organismy, u nichž člověk svou prací pouze pozměnil některé jejich vlastnosti. Dále: rostliny jsou pevně fixovány v krajině, buď v zemi (půdě), nebo ve vodě stojaté či tekoucí. Proto vlastní jména člověkem vyšlechtěných odrůd rostlin nemohou být chrématonyma.

Podíváme-li se na jednotlivé oddíly chrématonym, jak je uvádějí tři výše uvedené publikace zabývající se onomastickou terminologií, je zřejmé, že člověkem vyšlechtěné odrůdy rostlin nelze přiřadit do žádného z těchto oddílů chrématonym.

b) Snad nebude na škodu, když si připomeneme usouvztažnění onomastických termínů podle objektů pojmenovaných vlastními jmény.

„Základní soustava...“, „Osnoven system...“ i R. Šrámek liší tři základní kategorie onomastických termínů podle pojmenovaných objektů, a to bionyma, abionyma a chrématonyma. R. Šrámek místo termínu abionyma používá termín geonyma. Základním znakem těchto kategorií je životnost (bionyma), neživotnost a fixování na krajinu (abionyma/geonyma), neživotnost, neukotvenost v krajině (chrématonyma). Grafické znázornění nadřazenosti a podřazenosti jednotlivých onomastických termínů viz Olivová-Nezbedová, 1998, s. 51–54.

c) Vlastní jména rostlin, tj. vlastní jména živoucích organismů, patří do kategorie bionym. Definice bionyma podle „Základní soustavy...“, s. 30, zní: „Vlastní jméno živého organismu nebo organismu, který si člověk představoval jako živý.“ V „Osnoven sistem...“, s. 81, je totožná německá definice: „Name eines Lebewesens oder eines Organismus, den sich die Menschen grundsätzlich lebend vorstellten.“ Podle obou těchto publikací se bionyma dále člení na antroponyma, nepravá antroponyma, zoonyma, nepravá zoonyma a fytonyma („Základní soustava...“, s. 31, 48, 50, 51, 52, „Osnoven sistem...“, s. 82, 94, 96, 98). Definice R. Šrámka zní: „Bionyma jsou VJ pro živé (nebo jakoby živé) objekty; ty jsou fixovány v sociálních, společenských vztazích.“ Bionyma R. Šrámek dělí na antroponyma (s. 164), nepravá antroponyma, theonyma¹, zoonyma a) pravá, b) nepravá, fytonyma (vše s. 165).

4. a) Podle „Základní soustavy...“, s. 52, definice fytonyma zní: „Vlastní jméno rostliny.“ Uveden je český příklad „*Semínská lípa*“.

b) Podle „Osnoven sistem...“, s. 98, zní německá definice termínu fytonymum: „Eigennamen einer Pflanze“. Uveden je český příklad „*Semínská lípa*“ a vlastní jména rostlin z ruštiny, srbocharvátštiny a němčiny.

c) R. Šrámek v „Úvodu...“, s. 165, uvádí termín fytonymum bez definice pouze s příklady „*Semínská lípa*, dub *Napoleon*“.

d) V „Liste...“ termín fytonymum není vůbec uveden. Znamená to, že mezinárodní onomastická terminologická skupina nepřičítá fytonymům takovou váhu, aby je uvedla v seznamu klíčových onomastických termínů?

e) Ani „Základní soustava...“ a „Osnoven sistem...“, ani R. Šrámek fytonyma dále nečlení.

Závěry

1. V definici chrématonym ve třech sub **1. a), b), c)** uvedených pracích zabývajících se onomastickou terminologií je jasně řečeno, že **chrématonyma jsou vlastní jména lidmi vytvořených objektů, které nejsou pevně fixovány v krajině (podle R. Šrámka „které jsou zakotveny nikoli v přírodě“)**. Protože odrůdy rostlin vyšlechtěné člověkem jsou živé organismy, u kterých lidskou prací došlo pouze k upravení některých jejich vlastností, a protože tyto odrůdy rostlin jsou pevně fixovány v krajině, vyrůstají ze země (půdy) nebo rostou ve vodě (stojaté nebo tekoucí), nemohou být jejich vlastní jména chrématonymy.

¹ Podle publikací „Základní soustava...“, s. 49, a „Osnoven sistem...“, s. 95, jsou theonyma podskupinou nepravých antroponym.

2. Vlastní jména odrůd rostlin vyšlechtěných člověkem jsou pojmenováními živoucích organismů, proto tato vlastní jména patří do onomastické kategorie bionym, jsou to fytonyma.

3. Obdobně jako jsou chrématonyma členěna na a) vlastní jména jednotlivých předmětů a výrobků a b) vlastní jména předmětů a výrobků sériových, navrhuji doplnění onomastického termínu fytonymum na a) vlastní jméno jednotlivé rostliny (*Semtínská lípa*), b) vlastní jméno člověkem vyšlechtěné odrůdy rostlin (jablka *Gala*, *Golden*, *Jonagold*, *Rubín*).

LITERATURA

- HARVALÍK, M. (2007): К вопросу о современной ономастической терминологии. *Вопросы ономастики*, No 4, s. 5–12.
- HARVALÍK, M. (2014): Towards a Common Onomastic Terminology? The Next Step. In: J. Tort I Donada – M. Montagut i Montagut (eds.), *Els noms en la vida quotidiana. Actes del XXIV Congrés Internacional d'ICOS sobre Ciències Onomàstiques*. Barcelona, Generalitat de Catalunya 2014, s. 21–25. [online] <http://www.genca/IIengua/BTPL/ICOS2011/004.pdf>> cit. 2018-03-02.
- HARVALÍK, M. (2017): Slovanská onomastická terminologie v mezinárodním kontextu. In: *Slovenska terminologia danas = Slavonic Terminology Today*. Beograd: SANU, s. 267–275.
- Liste Onomastischer Schlüsseltermini* (deutsche Übersetzung und Adaptation: LINSBERGER, A. – HAUSNER, I.). [online] <<https://icosweb.net/drupal/sites/default/files/ICOS-Terms-de.pdf>>, cit. 2018-03-02.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. (1998): K hierarchii onomastických termínů podle objektů pojmenovaných vlastními jmény. *Acta onomastica*, 39, s. 46–54.
- Основен систем и терминологија на словенската ономастика – Основная система и терминология славянской ономастики – Grundsystem und Terminologie der slawischen Onomastik* (1983). Скопје – Скопье – Skopje.
- SVOBODA, J. – ŠMILAUER, V. – OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. – OLIVA, K. – WITKOWSKI, T. (1973): Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky – Grundsystem und Terminologie der slawischen Onomastik. Věnováno VII. mezinárodnímu sjezdu slavistů. – Gewidmet dem VII. internationalen Slawistenkongres. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 14, 1, s. 3–280.
- ŠRÁMEK, R. (1999): *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita.
- TOMASIK, S. (2017): Czy nazwy odmian roślin to chrematonimy? Wstęp do dyskusji. *Acta onomastica*, 17, s. 177–190.